

نکاتی از صفحه آرای

هدف از صفحه آرای کتاب، ایجاد انگیزه بیشتر برای خواندن، راحتی در خواندن و ایجاد زیبایی با به کارگیری عناصر بصری معقول است. صفحه آرای خوب و مناسب باموضوع کتاب می تواند رغبت خواننده و مخاطب را افزایش دهد.

یک صفحه آرای خوب می تواند کمک موثری در توسعه و رشد فرهنگ داشته باشد و ذائقه بصری خوانندگان کتاب را اصلاح و تقویت کند.

این نکته نیز پیشتر اشاره شد که صفحات هر کتاب بایستی به تناسب قطع، موضوع، و مخاطب، دارای چهارچوب و کرسی بندی مناسبی باشد. آرایش هر صفحه نیز براساس این شبکه بندی انجام می شود و برای داشتن یک شبکه بندی مناسب ضرورت دارد که فضای صفحه دارای تناسبی موزون و چشم نواز باشد ابعاد صفحات کتابهای موجود عموماً مطابق اندازه های طلایی و یا بسیار نزدیک به آن است. می دانیم که مربع یک شکل هندسی چهار ضلعی و منظم است و چهارگوش آن هر کدام دارای زاویه ۹۰ درجه است. اگر قطر این مربع شاخص را رسم کرده و قوسی به مرکز D و به شعاع DB رسم کنیم، امتداد خط DC را در نقطه ای به نام C قطع می کند. حالا با کشیدن یک خط عمود از نقطه C و نیز امتداد دادن خط AB تا نقطه B مستطیل ABCD به دست می آید که مستطیل طلایی نام دارد و نسبت های اضلاع آن چنین است: $\sqrt{2}=44/11$ این اندازه عموماً در معماری و هنرها کاربرد وسیعی داشته است و هم اکنون نیز اندازه کاغذی تثبت شده، مقواها و بسیاری از ورقه های فلزی و محصولات صنعتی مسطح و هموار براساس این نسبت تولید می شود این تناسب در اندازه صفحات کتابها نیز رعایت می شود. دو صفحه باز شده و روبروی هم یک کتاب نیز از همین تناسب برخوردار است:

برای تعیین محل متن در صفحات کتاب نیز از این تناسب استفاده می شود:

ابتدا مستطیلی با ابعاد طلایی مطابق شکل فوق ترسیم و آن را از وسط به دو قسمت مساوی تقسیم می کنیم.

تا صفحات زوج و فرد به دست بیاید. سپس قطرهای ۱، ۲، ۳ و ۴ را رسم می کنیم آنگاه از نقطه A خطی عمود می کشیم تا ضلع بالایی مستطیل را قطع کند. از نقطه مذکور خطی به نقطه C وصل می کنیم. محل تلاقی این خط را با قطر ۱، B می نامیم. از نقطه B خطی نقطه چین به موازات اضلاع بزرگ مستطیل رسم می کنیم تا قطر ۴ را قطع کند. از آنجا نیز خط نقطه چین عمود دیگری به اضلاع بزرگ پایینی مستطیل رسم می کنیم تا قطر ۱ را قطع کند و از همان نقطه، خط نقطه چین سوم را به موازات اضلاع بزرگ مستطیل رسم می کنیم. از نقطه B نیز یک خط نقطه چین عمود رسم می کنیم تا یک مستطیل نقطه چین تشکیل شود این فضا برای جاگذاری متن کتاب مناسب است. حاشیه های به دست آمده نسبت های زیر را خواهند داشت:

الف = الف (داخل)

ب = الف/۲ + الف (بالا)

ج = ب/۲ + ب (بیرون)

د = ج/۲ + ج (پایین)

همانگونه که ذکر شد رعایت نسبت های طلایی رسمی در معماری و هنرها بطور کلی کاربرد داشته و لکن هم اکنون شیوه استفاده از این نسبتها دستخوش تغییراتی شده است.

طراحان در تنظیم کتابها، غیر از رعایت اندازه کاغذها و قطع کتاب، بعضاً از نسبت های طلایی غیر رسمی نیز مدد

گرفته و با تنظیم فضای متن، تصویر، سر صفحه ها و دیگر نشانهای بصری به آرایش صفحه مبادرت می ورزند و سعی می کنند که صفحه آرایایی آنها به تناسب روحیه و موضوع کتاب صورت بگیرد در این حالت هنرمندان سعی در زیباسازی بصری صفحات دارند که خواه ناخواه تناسبات طلایی به گونه ای فطری در کارشان ظهور پیدا می کند. در هر حال رعایت اصول و قوانین زیبایی شناسی و تناسبات طلایی، خصوصاً زمانی که کار با عشق و علاقه و با صفایی درونی انجام می گیرد، از زیبایی و چشم نوازی لازم برخوردار می شود.

• نکته های دیگر در صفحه آرای

(۱) **جهت و سوی نگاه تصویر**، در کتابهای تصویری، جاگذاری تصاویر بایستی با توجه به محتوا و ترکیب بندی تصویر و تاثیر متقابل تصویر و متن صورت گیرد. هر تصویر عموماً به تناسب عناصر بصری که دارد به جهاتی از بالا، پائین، چپ و یا راست متمایل است. گاهی چهره یا چهره هایی تصویر به یکی از چهار جهت فوق الذکر متمایل است. در این مواقع بهتر است مطلب و تیتراژ با جهت نگاه و توجه تصویر هماهنگ باشد به این نمونه ها توجه کنید.

(۲) **عنصراری بصری و نشان ها**. این عناصر عموماً برای توجه دادن به یک تیتراژ یا مطلب به کار می رود که بایستی در به کارگیری آنها، به سادگی و خوانایی متن نیز توجه کرد. اصولاً به کارگیری هر عنصری در صفحه بایستی، با هدف آرامش و آسایش خواننده در راحت خواندن و ایجاد انگیزه برای مطالعه بیشتر صورت بگیرد.

• طراحی جلد کتاب- یونیفورم

جلد کتاب که در واقع کار پوشش و حفاظت صفحات کتاب را به عهده دارد، یکی از ارکان کتاب سازی است. طراحان و صحافان کتاب همیشه کوشش کرده اند تا طرحهای زیبایی برای جلد فراهم کنند و استحکام لازم را نیز برای جلد کتاب ایجاد نمایند. خصوصاً در گذشته که تهیه کتاب مستلزم زحمات زیادی بود، حفظ کتاب یا پوشش جلد از اهمیت بالایی برخوردار بوده است.

جلد اغلب کتابهای قدیمی با پوست و چرم و پارچه های مقاوم تهیه می شده که امروزه نیز برای صحافی کتابهای نفیس و ارزشمند از پوست و چرم مصنوعی و پارچه و دیگر مواد مقاوم استفاده می شود. برای حفاظت بعضی از کتابها، صندوق و جعبه نیز ساخته می شده تا این متاع گرانبها و ارزشمند به خوبی نگهداری شود. امروزه، با پیشرفت علم و تکنولوژی و فن آوری کاغذ و مقوای سازی و نیز به دلیل کثرت آدمها و مصرف زیاد کتاب، صحافی شکلی اجمالی و ساده به خود گرفته و جلد اکثر کتابها از یک لایه مقوا به نام شومیز تشکیل می شود البته پیشرفت و امکانات وسیع چاپ باعث شده تا از طرحها و رنگهای متفاوت بر روی جلد کتاب استفاده شود. در گذشته هدف اول جلدسازی محافظت از کتاب و بعد زیبایی آن بوده است.

طراحان، عموماً برای تزئین جلد کتابها از عناصر تزئینی و نقاشی گل و بوته و تذهیب و تشعیر و بعضاً قطاعی عناصر تزئینی بهره می گرفتند و نام و عنوانی نیز بر روی کتابها مشاهده نیم شد. ولیکن امروزه، نام و عنوان هر کتابی بر روی جلد آن چاپ می شود و اغلب طراحان کوشش دارند تا محتوای کتاب را نیز در قالب طرح و تصویر یا آرایشهای ویژه در روی جلد کتاب منعکس کنند و خواست و نیاز و روحیه مخاطب را نیز در نظر بگیرند. طرح روی جلد کتابهای امروزی دارای تنوع بیشتری نسبت به گذشته است. این تنوع در عین حال شامل جنس جلد کتابها نیز می شود. اگر به فروشگاهها و نمایشگاههای بزرگ کتاب مراجعه کنیم، انواع جلدها و طرح جلدها را خواهیم دید. جلدهایی با طرحهای ساده و با رنگهای محدود و جلدهای مقوایی، جلدهای پلاستیکی، جلدهای مقوایی سلفون کشیده و ... با رنگهای متنوع. این تنوع در واقع پاسخگوی نیازهای مخاطبان و بهره گیران از کتاب است.

کثرت کتابهای منتشره باعث شده تا بعضی از ناشران و یا موسسات فرهنگی، طراحی کلی و مشخص برای روی جلد کتابهای خود تهیه کنند تا از رقابتی خود تمیز داده شوند. این نوع کتابها دارای شکلی مشخص و ثابت هستند که فقط در عنوانها و احتمالاً طرح کوچکی که به تناسب موضوع بر روی آنها چاپ می شود با هم اختلاف دارند. این گونه طرح جلدها دارای (یونیفورم) ثابت هستند. یونیفورم یا پوشش متحدالشکل عموماً به لباسها و طرح جلدهای مشابه اطلاق می شود.

امروزه جلد کتابها از چند عنصر تشکیل شده که عبارتند از: جنس پوشش کتاب، عنوان کتاب، طراحی روی جلد، نشان و علامت ناشر، عطف و پشت جلد که بعضاً ساده و در پاره ای موارد نیز حاوی اطلاعاتی در خصوص متن کتاب، نشان، علامت و آدرس ناشر و قیمت کتاب و بارکد و نیز معروف مؤلف و مترجم تشکیل شده است.

• طراحی شناسنامه کتاب

هر کتاب دارای یک صفحه ویژه به نام شناسنامه است که به آن صفحه حقوقی نیز می گویند صفحه شناسنامه حاوی اطلاعاتی در خصوص نام کتاب، مؤلف، مترجم، ویراستار، لیتوگرافی، چاپخانه، تعداد نسخه های چاپ شده و نوبت و تاریخ چاپ و مشخصات ناشر است. اطلاعات دیگری همچون فهرست نویسی کتابخانه ای و شابک نیز در این صفحه ارائه می شود.

در ارائه اطلاعات شناسنامه نیز می توان از ترکیب حروف مختلف و تنظیم آنها و با بهره گیری از بعضی عناصر ساده بصری مانند خط، نقطه و گاهی نیز از رنگ برای ایجاد زیبایی و چشم نوازی و خوانایی بیشتر، بهره مند شد. اگر چه اطلاعات این صفحه محدود و مشخص می باشد ولیکن دارای تنوع زیادی در تنظیم و چینش آنها وجود دارد. در تنظیم صفحه شناسنامه نیز بایستی به سن و سال مخاطب کتاب توجه شود.

• طراحی فهرست کتاب

برای دسترسی آسان و سریع به محتوای هر کتاب نیاز به فهرست هست که معمولاً در صفحات اولیه کتاب چاپ می شود. البته کتابهای دارای صفحات زیاد و مطالب متنوع معمولاً بایستی فهرست داشته باشند به عنوان مثال یک کتاب درسی و یا علمی که از بخش ها و فصلها و موضوعهای گوناگونی تشکیل شده حتماً نیاز به فهرست دارد ولیکن یک کتاب ساده کودکانه که فقط حاوی یک قصه مصور است، نیازی به فهرست ندارد گاهی کتابهای قطوری مثل بعضی از رمانها که هیچگونه بخش بندی و فصل بندی و تیتري جز عنوان اصلی ندارد، فهرست نیز نمی خواهد.

بعضی از کتابها دارای فهرستی ساده و بعضی نیز دارای فهرستی ترکیبی هستند. بطور مثال کتابی که فقط دارای چند بخش یا فصل و یا تیتري هست، فهرستی ساده دارد اما کتابی که در هر بخش آن چند فصل و در هر فصل چند تیتري و هر تیتري دارای چندسوتیتري (تیتري فرعی) هست، نیاز به فهرستی مفصل دارد. ترتیب فهرست کتابهایی که دارای مطالب متعدد و متنوعی هستند بدین قرار است: همانگونه که ملاحظه می کنید ممکن است هر بخش دارای چند فصل و هر فصل دارای چند تیتري اصلی و هر تیتري دارای چند سوتیتري (تیتري فرعی) باشد. گاهی نیز ممکن است هر سوتیتري دو سه موضوع کوچکتر نیز بعد از خود داشته باشد.

هر بخش رami توان به تنه درختی تشبیه کرد که هر چه بالاتر می رود تا به شاخه های کوچکتر و از آنجا به سر شاخه ها و برگها برسد.

برای تهیه صفحات فهرست و یا هر صفحه دیگری از یک کتاب و برای حفظ هماهنگی لازم بین تمامی صفحات آن بایستی یک چهارچوب خاص برای کلیه صفحات طراحی شود. این اسکلت بندی یکسان موجب می شود که صفحات کتاب با یکدستی و با انتظامی واحد به دنبال هم قرار بگیرند. تمامی صفحات خاص مانند: عنوان، فهرست، شناسنامه، آغاز، متن و ... بایستی از آن چهارچوب اصلی تبعیت کنند تا تعادل بصری و تناسبات همگونی در صفحات احساس شود.

• طراحی صفحه عنوان

• صفحه عنوان هر کتاب معمولاً دارای اطلاعاتی به شرح زیر است:

(۱) اسم یا عنوان کتاب

(۲) نام مولف

(۳) نام مترجم (در صورتی که کتاب ترجمه شود)

(۴) نام ویراستار

(۵) تصویر گر، عکاس، رسام و ...

جاگذاری اسم کتاب در صفحه عنوان و تنظیم آن با دیگر اطلاعاتی که بر شمردیم تابع ذوق و سلیقه زیباشناسانه و در عین حال ارزش گذاری به تک تک اطلاعات است. بدیهی است بهترین جای صفحه عنوان به

اسم کتاب تعلق دارد و سپس به نام مؤلف، بقیه موارد نیز به تناسب در صفحه جاسازی می شوند. می توان نقاط طلایی صفحه عنوان را تعیین و رسم و مابقی اطلاعات را در آن جاسازی کرد. روش دیگر آن است که اسم و دیگر اطلاعات را چندین باز جابجا کرده و در صفحه حرکت بدهیم تا جای مناسب آنها را پیدا کنیم. بدیهی است که طراحی صفحه عنوان و جاسازی مطالب آن بایستی با دیگر صفحات اولیه کتاب نیز هماهنگی داشته باشد. و از همان اسکلت بندی کلی صفحات تبعیت کند. در طراحی صفحات می توان از امکانات متعددی که در اختیار ما هست استفاده کنیم. تعیین قلمی ویژه از حروف، انتخاب اندازه آن، ترسیم قاب برای عنوان و یا آزاد گذاشتن آن، استفاده از نشانه های هندسی، خط، خط چین و امثال اینها امکان ایجاد تنوع در طراحی صفحه عنوان را به ما می دهند لکن در هر حال بایستی به نکاتی دیگر نیز توجه داشته باشیم که پرهیز از شلوغی صفحه و سرد درگم کردن خواننده، رعایت موضوع و مخاطب کتاب و ... از جمله آنهاست. به این نمونه ها توجه بفرمایید:

• طراحی صفحات خاص

همانگونه که در (آشنایی با صفحه آرایي) بیان شد، موضوع، مخاطب و کاربری هر کتاب می تواند تعیین کننده نوع طراحی صفحات آن باشد. لذا قبل از اینکه بخواهیم به آرایش یک کتاب مبادرت ورزیم بهتر است همه ویژگیهای آن را بررسی کرده و سپس یک چهارچوب کلی و یکسان برای صفحات آن طراحی کنیم و آنگاه به آرایش هر صفحه پردازیم. بدیهی است که در ترکیب بندی صفحات کل کتاب بایستی از همان چهارچوب اصلی اولیه پیروی شود. البته شکل عمومی و کلی صفحات یکسان خواهد شد ولی در جزئیات شکل صفحات قطعاً تفاوتی وجود خواهد داشت.